

философии. – 1997. – №11. – С.46–54. – Режим доступу: http://www.baikal-tolerance.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2010-04-13-04-20-07&catid=33:2010-04-13-04-13-14&Itemid=19

6. Липовецьки Ж. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме / Жиль Липовецьки; Перевод с французского В.В. Кузнецова. – Санкт-Петербург: Издательство “Владимир Даль”, 2001. – 134 с.

7. Малахов В.А. Етос толерантності на зламі століть / Віктор Малахов // Етос і мораль у сучасному світі / Т.Г. Аболіна, А.М. Єромленко; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К.: ПАРАПАН, 2004. – 200 с.

8. Уолцер М. Про толерантність / Майкл Уолцер; Пер. з англ. М.Лупішко. – Харків: Видавнича група “РА–Каравела”, 2003. – 148 с.

9. Хабермас Ю. Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теорий / Ю.Хабермас // Социологические исследования. – 2006. – №1. – С.45–53.

10. Хёффе О. Справедливость: Философское введение / Отфрид Хёффе; пер. с нем. О.В. Кильдюшова под ред. Т.А. Дмитриева. – Москва: Практикс, 2007. – 192 с.

References

1. Arendt H. Banal'nost' zla. Eichmann in Jerusalem / Hannah Arendt. – Moskva: Yzdatel'stvo “Evropa”, 2008. – 424 s. – (Kholokost).

2. Bauman Z. Yndyvydualyzyrovannoe obshchestvo / Zigmunt Bauman; per. s anhl. Pod red. V.L. Ynozemtseva. – Moskva: Lohos, 2005. – 390 s.

3. Deklaratsiyi pryntsyypiv tolerantnosti UNESKO vid 16.11.1995 [Elektronnyy resurs] // UNESKO. – 1995. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503

4. Levinas E. Fylosofiya, spravdlyvost' y lyubov' / Emmanuel Levinas // Yzbrannoe. Total'nost' y beskonechnoe. – Moskva; Sankt-Peterburh: Unyversytet-skaya knyha, 2000. – S.356–366.

5. Lektorskiy V.A. O tolerantnosti, pluryalizme y krytytsyzme [Elektronnyy resurs] / V.A. Lektorskiy // Voprosy fylosofiy. – 1997. – №11. – S.46–54. – Rezhym dostupu: http://www.baikal-tolerance.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2010-04-13-04-20-07&catid=33:2010-04-13-04-13-14&Itemid=19

6. Lipovetsky G. Era pustoty. Esse o sovremennom yndyvydualyzme / Gilles Lipovetsky; Perevod s frantsuzskoho V.V. Kuznetsova. – Sankt-Peterburh: Yzdatel'stvo “Vladymyr Dal'”, 2001. – 134 s.

7. Malakhov V.A. Etos tolerantnosti na zlami stolit' / Viktor Malakhov // Etos i moral' u suchasnomu sviti / T.H. Abolina, A.M. Yeromlenko; In-t filol. im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. – K.: PARAPAN, 2004. – 200 s.

8. Walzer M. Pro tolerantnist' / Michael Walzer; Per. z anhl. M.Lupishko. – Kharkiv: Vydavnycha hrupa “RA–Karavela”, 2003. – 148 s.

9. Habermas J. Kohda my dolzhny byt' tolerantnymy? O konkurentsyy vydenyy myra, tseinnostey y teoryy / Jurgen Habermas // Sotsyolohycheskye yssledovaniya. – 2006. – №1. – S.45–53.

10. Hoffe O. Spravedlyvost': Fylosofskoe vvedenye / Otfrid Hoffe; per. s nem. O.V. Kyl'dyushova pod red. T.A. Dmytryeva. – Moskva: Praksys, 2007. – 192 s.

Savranska N. O., *Philosophy Doctor, assistant professor of Ethics and Aesthetic Department, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), n.savranska@gmail.com*

Tolerance in the postmodern era

This article deals with the specifics of the functioning of tolerance in the postmodern era. Particular characteristics of postmodernity are pluralism, multiculturalism, individualization, personalization and aspiration to self-realization. The value of sustainability and locality is minimized. Personalization and individualization are achieved through the contrary process – integration to the interest, ethnic, political groups. Thus any set of identifications is not final. Tolerance becomes important to the individuals. People from various groups and with own personal identity become the members of our families. Such modern trends require increasing tolerance not only for individuals, but also for groups, for states and political nations. The article analyses limits of tolerance at the level of individuals, groups and the state.

Keywords: *tolerance, postmodern society, identity, the postmodern era, individualization, personalization.*

Савранська Н. А., кандидат філософських наук, доцент кафедри етики і естетики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), n.savranska@gmail.com

Толерантність в епоху постмодерну

Рассматривается специфика функционирования толерантности в эпоху постмодерна, характерными особенностями которой являются плюрализм мнений, мультикультурализм, персонализация, индивидуализация и стремление к самореализации; теряется значение продолжительности и локальности. Персонализация и индивидуализация достигаются во многом через противоположный процесс – объединение в группы по интересам, этнической, политической принадлежности. При этом любой набор идентификаций не является окончательным. Толерантность приобретает личностное значение: близкими становятся люди из разных групп и со своими идентичностями. Такие современные тенденции требуют повышения уровня толерантности не только к каждой личности, но и к группам, к государствам и политическим нациям. Актуальными возникают вопросы относительно границ толерантности, которые рассматриваются на уровне индивидов, групп и государства.

Ключевые слова: *толерантность, постмодерное общество, эпоха постмодерна, идентичность, индивидуализация, персонализация.*

* * *

УДК 18.130.7.01.141

Стеценко Л. Л.
докторант кафедри етики, естетики та культурології, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), lesia.stetsenko@gmail.com

Від Відродження до Нового часу: СТАНОВЛЕННЯ ГЕДОНІСТИЧНИХ ІДЕЙ

Проаналізовано естетико-мистецтвознавчий аспект гедоністичних ідей, що сформувалися від другої половини XVI до кінця XVIII століття і засвідчили як актуальність проблеми гедонізму, так і її теоретичне збагачення порівняно з попередніми періодами осмислення. Відтворено специфіку гедонізму в контексті дотичних понять та реконструйовано логіку розвитку конкретних видів мистецтва означеного періоду, в сприйманні й переживанні яких виявлялася специфіка естетико-художньої сутності гедонізму.

Ключові слова: *гедоністичні ідеї, естетика, мистецтво, чуттєвість, ілюзія, гра, цінність, оціночний критерій.*

Спроби науково-теоретичного пояснення феномену гедонізму (від грецького *hedone* – задоволення) сягають, як відомо, часів Античності і закріплюються в добу Відродження. Наступний період в логіці становлення гедоністичних ідей пов'язаний із специфікою розвитку гуманістики в умовах Нового часу. Слід зазначити, що від Античності до Нового часу в позиціях філософів, які намагалися пояснити природу гедонізму, простежувався, з одного боку, принцип спадкоємності, а з другого, – поступове прирощування нових ідей.

Однією з особливостей новоєвропейської теоретичної думки є присутність ідей гедонізму – в тому чи іншому об'ємі – у більшості філософсько-етичних та філософсько-естетичних вчень. Спираючись на напрацювання Сократа, Арістиппа, Платона, Епікура, Л.Бруні-Аретіно, Л.Валлі, К.Раймонді, філософи Нового часу визнають об'єктивність загальнотеоретичних підходів, що склалися в попередні історичні періоди, по-перше, щодо етимології поняття “гедонізм”, за яким закріплюються пояснювальні терміни – “насолода” та “задоволення”. Водночас, новоєвропейцями неоднозначно оцінюється аристотелівська ідея отождолення понять “гедонізм” і “благо”; по-друге, щодо необхідності розглядати “насолоду” й “задоволення” як антиподи “страждання” чи “аскетизму”. Принцип “розведення” означених понять цікавить не всіх представників європейської гуманістики Нового часу. Внаслідок цього, порівняльний аналіз протилежних морально-

психологічних станів “насолада – страждання”, “задоволення – аскетизм”, що так помітно був представлений в процесі виявлення специфіки гедонізму філософами доби Відродження, опиняється, по суті, на теоретичному узбіччі; по-третє, новоєвропейці зберігають науково-дослідницький інтерес до гедонізму, як одного з чинників гуманістичного світостворення, підтримуючи цим загально позитивну оцінку цього складного феномену.

На нашу думку, аналіз тих концепцій гедонізму, що склалися в умовах філософії Нового часу, вимагає зосередження уваги на позиціях тих італійських та французьких мислителів, котрі – не лише стосовно гедонізму, – а й стосовно загальнофілософської ситуації, виконали роль специфічного “пластичного мосту” між Відродженням і новоєвропейськими тенденціями. В означеному контексті слід визнати, що певну теоретичну вагу має досвід коментарів до “Поетики” Арістотеля, яка вперше стала широко відомою європейському читачеві від 1498 року завдяки латинському перекладу. У 1549 році з’являється італомовний варіант “Поетики” і коментарі до нього, здійснені Франческо Робортелло (1548), Цезарем Скалігера (1562) та у 1570 році Лодовіко Кастельветро [1].

Коментарі до “Поетики” досить виразно наголосили на проблемі мети й завдання мистецтва, взагалі, різних його видів та жанрів, зокрема. Цей аспект коментарів до аристотелевської “Поетики” пов’язаний саме із утвердженням поняття “насолада”. Автори коментарів відроджують “відоме положення Горація про те, що мистецтво повинно повчати й надавати насолоду”, а Франческо Робортелло “категорично заявляє, що єдина мета поезії – приносити насолоду” [1, с.10].

Відтак, італійські класицисти, котрі відкривають добу новоєвропейської філософії, не лише активно використовують поняття “насолада”, не лише трансформують його у сферу художньої творчості й сприймання мистецьких творів, а й, за свідченням відомого російського літературознавця Н.Козлової, спровоковують “полеміку, що не послаблялася протягом усієї історії класицизму XVI–XVII століть” [1, с.10]. Полеміка охоплювала досить широке коло проблем, серед яких естетико-мистецтвознавча об’єктивність зв’язки “мистецтво – насолода” займала чи не провідне місце.

До тих, хто виконав означену нами роль “пластичного мосту” між ренесансною філософією та новоєвропейською, слід додати і прізвище видатного французького гуманіста Мішеля де Монтеня (1533–1592), основні філософські ідеї котрого сконцентровані у фундаментальному дослідженні “Досвіди”, над якими теоретик працював протягом 1580–1588 років.

Зазначимо, що творча спадщина цього філософа завжди викликала значний інтерес, адже посилення на його ідеї, афоризми й теоретичні парадокси ми зустрічаємо і у його співвітчизників – Б.Паскаля, Р.Декарта, П.Гассенді, Ш.Монтеск’є, Д.Дідро, і у видатних англійців – В.Шекспіра й Ф.Бекона, і у росіян – О.Пушкіна та Л.Толстого, і у засновника психоаналізу З.Фрейда. Слід визнати, що ідеї Монтеня й до сьогодні є об’єктом теоретичного аналізу. Серед сучасних

дослідників виокремимо роботи Ю.Віппера, Г.Косікова, В.Лукова, М.Пахарьяна, С.Мокульського, П.Таранова.

Позиція М.Монтеня щодо сутності гедонізму формувалася під безпосереднім впливом Епікура і епікуреїзму – в широкому розумінні цього поняття. Значну увагу Монтень приділяє і Арістіппу, котрий, очолюючи сократичну кіренську школу, розвинув ідеї Сократа щодо “послідовного гедонізму”. Працюючи над “Досвідами”, французький філософ у розділі “Про педантизм” досить своєрідно представляє читачам Арістіппа, котрого дехто з дослідників називає “батьком” гедонізму: “Із школи Арістіппа виходять розпусники” [2, с.132]. Наразі, сам Монтень виправдовує все, що тим, чи іншим чином, сприяє отриманню задоволення й насолоди. Важливо підкреслити, що у Монтеня – так само як у Арістіппа та Епікура – відбувається розходження між власною життєвою позицією і теоретичними настановами. Монтень неодноразово наголошує на особистісній стриманості, на сповідванні жорстких норм моралі, проте теоретично відстоює право людини на свободу поведінки заради переживання насолоди й отримання задоволення. У цьому він продовжує традиції Арістіппа та Епікура, зауважуючи: “Арістіпп висловив такі сміливі думки на захист насолоди й багатства, що філософи всіх спрямувань ополчилися проти нього” [2, с.372]. Водночас у власній поведінці й власному стилі життя, як засвідчує Монтень, Арістіпп був скромною і виваженою людиною. Схожим чином поступав і Епікур. Монтень пише: “...Епікур з його безбожієм і витонченим вченням в особистому житті був благочестивий й працелюбний” [2, с.373].

На нашу думку, в позиції Монтеня чітко проглядається тенденція “відгородження” автора теорії від самої теорії. Над ним ще тяжіють спогади щодо жорсткої аскетичної традиції середніх віків, які повністю оминали гедоністичні ідеї, проте – всупереч цьому – захопленням різними аспектами феномену насолоди пройнято чимало фрагментів монтенівських “Дослідів”. Доречно виокремити, наприклад, фрагмент “Про запахи”, де емоційно-піднесена оцінка реальних й потенційних можливостей запаху як засобу насолоди, піднімається на найвищі щаблі. Для другої половини XVI століття це не виглядає типовим, а, скоріше, є блискучим передчуттям того, що із запахом – як компонентом естетичного почуття – вже на межі XX і XXI століть зможуть зробити такі яскраві сучасні письменники як Патрік Зюскінд та Мюрель Барбері.

Гедоністичні ідеї М.Монтеня органічно пов’язані із загальними тенденціями його філософії, а саме: 1. смисл життя і провідна риса моралі – отримання щастя й душевного спокою. При цьому, М.Монтень торкається проблеми бідності та страждання, підтримуючи думку “Арістіппа, Ієроніма і більшості мудреців”, що це “найжахливіші з нещасть”; 2. егоїзм і задоволення егоїстичних бажань слід визнати наскрізною причиною, що стимулює людські дії. Проблема егоїзму загоріла інтерес Монтеня до феномену індивідуалізму. “Егоїзм – індивідуалізм” вписуються в гедонізм і всіляко ним підтримується; 3. будь-яка негативна чи аморальна дія, будь-яка “вольність” можуть бути виправдані, якщо вони, за висловом Монтеня, вчиняються людиною з “великими і божественними чеснотами” [2, с.144].

Значимо, що у розділі “Досвідів”, який Монтень назвав “Про виховання дітей”, до тих представників людства, котрим дозволено робити будь-що всупереч існуючим нормам і правилам, він відносить Сократа і Арістіппа.

Егоїзм і індивідуалізм, розглянуті М.Монтенем в контексті гедонізму, врешті решт приводять його до думки, що кожна людина здатна відобразити в собі людство. Логічним висновком з такої позиції є трансформація особистісного гедонізму на рівень всезагального. Такі ідеї логічно витікають з фрагментів дослідження Монтеня, які присвячені аналізу людської уяви, адже філософ визнає, що уява діє на нього з виключною силою: “Її (уяви – авт.) натиск пригнічує мене... Я хотів би бачити навколо себе лише здорові й веселі обличчя” [2, с.91]. Насолода, щастя, задоволення, “веселі обличчя” – це те, що формує особистісний світ Монтеня–гедоніста, світ бажаний, але не зовсім реальний. М.Монтель занадто тонка й психологічно вразлива людина, щоб не розуміти існування інших станів і реальностей. Відтак він фіксує наявність страждання, хвороб, бідності, але всіляко їх уникає.

На нашу думку, саме у Монтеня, тобто хронологічно на межі Відродження й Нового часу гедонізм починає наснажувати утопічне світовідчуття, яке так яскраво виявить себе на межі XVII–XVIII століть. Підтвердженням цієї тези може бути точка зору видатного французького математика і філософа Блеза Паскаля (1623–1662), котрий, з одного боку, був послідовним прихильником монтенівського розуміння гедонізму, а з другого, окремі його ідеї трансформували у завершену – навіть категоричну – форму: “Усі люди тяжіють до щастя – з цього правила немає виключень; засоби у них різні, проте мета одна... Людська воля спрямована на досягнення тільки цієї мети. Щастя – спонукальний мотив будь-яких вчинків будь-якої людини, навіть тієї, яка збирається повіситись” [3, с.80].

На нашу думку, задля об’єктивного відтворення логіки становлення гедоністичних ідей від Відродження до Нового часу необхідно використовувати хронологічний підхід. Відтак, наступна спроба осмислення гедонізму пов’язана з іменем англійця Томаса Гоббса (1588–1679). Наразі, аналіз позиції цього філософа повинен враховувати ідеї інших видатних тогочасних мислителів, оскільки під час мандрівки до Європи Т.Гоббс познайомився з П’єром Гассенді (1592–1655) та Рене Декартом (1596–1650), які входили до гуртка Марена Мерсенна (1588–1648) – відомого французького математика, фізика, філософа та теоретика музики. Саме в процесі спілкування з членами гуртка і почали напрацьовуватися основи філософських ідей Гоббса.

У розгалуженій філософській спадщині Т.Гоббса питання теорії моралі і права посідають досить важливе місце і є своєрідним підґрунтям щодо вироблення гедоністичної позиції теоретика. Систематизуючи ті ідеї, що формують означене нами підґрунтя, виокремимо наступне: 1. назвавши етику “моральною філософією”, Т.Гоббс зосередив увагу на проблемі добра і зла, вважаючи їх “іменами”, що “визначають наші бажання чи прихильності, і нашу відразу”; 2. “моральна філософія” Т.Гоббса спирається на переконання про незмінність почуттєвої природи

людини; 3. одним з дев’ятнадцяти природних законів, розроблених Т.Гоббсом, морально–етичне навантаження мають закони про потяг до самозбереження та задоволення потреб, а своєрідною моральною максимом виступає теза: “не роби іншому того, чого ти не хочеш, щоб зробили тобі”.

Похідними від засадничих морально–правових і морально–етичних положень, сформульованих Т.Гоббсом, виступають гоббсівські гедоністичні ідеї. Сутність гедонізму він визначає, залучаючи до аналізу не лише поняття “насолода” та “задоволення”, а й поняття “егоїзм”, яке підкреслює особистісну зацікавленість конкретної людини в отриманні чуттєвого переживання. Коментуючи теоретичні шукання Т.Гоббса на теренах проблеми гедонізму, російський філософ Ю.Кузьміна, по–перше, об’єднує його позицію з позицією іншого відомого англійського філософа Дж.Локка (1632–1704), а по–друге, підкреслює методологічну значущість їх робіт. Вона, зокрема, пише: “Багато зробили для вірного розуміння суті гедонізму методологічно важливі роботи Дж.Локка, Т.Гоббса. Розміркування даних філософів привели їх до висновку, що проблема чуттєвого начала в її зв’язку з пізнанням лежить у сфері досвіду, і, відповідно, основним змістом методології для наукового знання в Новий час є емпіризм. Досвід в даному випадку виступав як певний оціночний критерій у виборі людиною своїх дій, слідувати задоволенню чи стражданню. Задоволення та страждання, в силу неможливості їх подальшої редукації, виступають єдиним достовірним підґрунтям задля отримання знання” [4, с.2–3].

Перш, ніж прокоментувати теоретичну позицію російського філософа, ми змушені зробити зауваження стосовно порядку подання нею в процитованому фрагменті прізвищ англійських філософів: Гоббсу виповнилося сорок чотири роки, коли народився Локк. Отже, першим повинно бути поставлене прізвище Гоббса, ідеями якого міг теоретично “наснажуватися” молодий Локк. На наше глибоке переконання, чіткість хронології є обов’язковим чинником історико–філософського аналізу.

Підтримуючи точку зору Ю.Кузьміної, слід визнати, що в умовах новоєвропейської філософії проблема гедонізму поступово позбавляється описовості і починає існувати, так би мовити, не сама по собі, а в якості такої, що включена в загальний теоретичний контекст. Відповідно, розширюються ті дотичні поняття – досвід, емпіризм, оціночний критерій, – оперування якими розширює й поглиблює дослідницький простір гедонізму.

Гедоністичні ідеї французького матеріаліста П.Гассенді, автора славетної роботи “Звід філософії” (1658), – за формальними ознаками – багато в чому наслідують той шлях, який пройшов Т.Гоббс, обґрунтовуючи концепцію гедонізму. По–перше, вони (гедоністичні ідеї – авт.) є похідними від філософської позиції П.Гассенді, а по–друге, формуються в межах етичної проблематики. Значимо, що П.Гассенді зосереджує увагу на кількох важливих проблемах, зокрема, розглядає тіло як єдність “чуттєвої” та “розумової” душі. Зрозуміло, що гедонізм наснажується “чуттєвою” душею. Окрім цього, з гедонізмом пов’язані

розміркування П.Гассенді щодо вродженості чи набутості конкретних ідей. Філософ вважає, що вроджених ідей не існує. Єдине, що є вродженим – це любов людини до самої себе.

Підкресливши зв'язок гедонізму – в інтерпретації Гассенді – з його філософськими та етичними ідеями, слід враховувати, що для французького теоретика філософія складається з двох частин, а саме: фізики і етики. В контексті такої інтерпретації філософії, етика настільки самостійна наука, наскільки ж вона і філософська. Внаслідок такої структурованості, в концепції Гассенді гедонізм чи не вперше в європейській теорії виступив в якості філософсько-етичної проблеми і зруйнував традиційні межі “чисто” морально-етичного виміру. Гедоністичний відтінок має і те визначення етики, яке пропонує П.Гассенді, адже він назвав її наукою про те, як бути щасливим і вчиняти у відповідності з доброчесністю. Показово, що поняття “щастя” – у визначенні філософа – передрежує поняття “доброчесність”. П.Гассенді наполягає на тому, що серцевиною моральності виступає щастя, в розумінні якого він надзвичайно близький до позиції Епікура і Монтеня.

Оскільки позиції Т.Гоббса, П.Гассенді і Дж.Локка щодо інтерпретації гедонізму надзвичайно близькі, їх, на нашу думку, доцільно об'єднати загальним висновком, а саме: означене нами покоління новоевропейців, з одного боку, постійно прирощує гедоністичні ідеї, а з другого, демонструє принцип спадкоємності, адже авторитет, передусім, Епікура і Монтеня залишається для них досить високим.

Новий етап у розробці теорії гедонізму пов'язаний з теоретичними ідеями Девіда Юма (1711–1776) – шотландського філософа, історика і економіста, котрий значно підсилив в осмисленні гедонізму естетичну складову, зокрема, виокремив проблему гедоністичного переживання в процесі сприймання художнього твору. Слід підкреслити одну із важливих особливостей теоретичної позиції Д.Юма: філософ послідовно не розмежовує сфери розуму й почуття, підкреслюючи їх обоїмільне значення в житті й діяльності людини. Внаслідок цього, гедонізм – в його інтерпретації, – хоча і є породженням почуттєвої сутності людини, не є якимось інстинктивним, а спирається на феномен вибору. А це вже є елементом раціонального рішення.

Зазначимо, що Д.Юм досить детально аналізує естетичні категорії, зокрема, “прекрасне” й “піднесене”, які здатні надати людині можливість пережити найвищу насолоду й емоційне захоплення. На його думку, функція категорії “піднесене” полягає в тому, щоб “підносити душу й надавати їй помітну насолоду й задоволення” [5, с. 575]. Естетичний потенціал двох означених категорій підсилює, згідно поглядам Юма, емоційний стан людини. Це дозволяє йому залучити до аналізу гедонізму феномен афекту, який присутній і у юмівському розподілі краси на “тілесну” й “моральну”. На його думку, “краса – це таке розташування й поєднання частин, яке сприяє виникненню задоволення й насолоди в нашій душі чи то в силу первинної організації нашої природи, чи то за звичкою або як забаганка” [5, с. 429]. Безперечним надбанням теорії краси, що її намагається обґрунтувати Д.Юм, є його спроби визначити бодай якісь критерії краси. Ними

виявляються доцільність, пропорційність та асоціація з користю й здоров'ям. Оскільки краса дозволяє пережити задоволення й насолоду, то, на наш погляд, цілком слушно зробити висновок, що саме цими ознаками живиться і гедонізм.

В інших аспектах позиція Д.Юма, як цілком доречно зазначає Ю.Кузьміна, “перегукується з його попередниками: суть доброчесності і пороку полягає у збудженні задоволення й страждання відповідно” [4, с. 3].

Наразі, те нове, що запропонував в теорії гедонізму Д.Юм, спиралося на потужний доробок у сфері естетичного знання, який був напрацьований до середини XVIII століття. Як зазначає відомий російський естетик М.Каган, “...в XVII і на початку XVIII століть філософія зверталася до аналізу смаку і краси спорадично, в зв'язку з вирішенням інших проблем (онтологічного, гносеологічного, теологічного або етичного порядку) – так поступали Бекон і Декарт, Шефстбері і Хатчесон; у XVIII ж столітті все частіше з'являються роботи, *безпосередньо присвячені* аналізу краси, величі, смаку” [6, с. 4].

Надзвичайно важливим є і інший наголос, зроблений М.Каганом вже стосовно другої половини XVIII століття, коли, по суті, починає відбуватися зміщення “соціальних інтересів у бік проблем ідеологічних, моральних, педагогічних, політичних. Головною загадкою буття виявилася уже не природа, а людина...недарма саме в цей час входить в ужиток поняття “антропологія” – вчення про людину” [6, с. 6].

Як відомо, XVIII століття позначене низкою естетичних досліджень, котрі, по-перше, стверджували естетику як самостійну науку. Ми маємо на увазі фундаментальну працю О.-Г.Баумгартена “Естетика”, дві частини якої були написані протягом 1750–1758 років; по-друге, розробляли суто естетичну проблематику, як це було зроблено швейцарським філософом де Круза в “Трактаті про красу” (1715) та французьким естетиком абатом Андре в роботі “Досвід про красу” (1741), а по-третє, поступово обґрунтовували естетико-мистецтвознавчий підхід в тогочасній гуманістиці, потенціал якого спробував продемонструвати англійський дослідник Е.Бюрк у “Філософському дослідженні походження наших ідей про піднесене і прекрасне” (1756). Практично усі ці роботи мають пряму чи опосередковану “присутність” певного аспекту гедонізму в якості чи предмету аналізу, чи “супроводжувального” матеріалу. Межі статті не дозволяють нам розгорнути усі заявлені протягом XVIII століття позиції, відтак пророблений і представлений матеріал дає повне право стверджувати, що проблема гедонізму не лише мала постійну “прописку” в тогочасному філософському просторі, а й поступово трансформувалася у сферу мистецтва, у сферу художньої творчості, і робила це настільки, наскільки мистецька практика XVII–XVIII століть дозволяла це зробити. Як відомо, період, що аналізується у статті, зміг представити види мистецтва у всій їх багатоманітності лише строкато, проте те, що було вже напрацьовано митцями, а це творчі здобутки Рабле, Мікельанджело, Берніні, Тіціана, Рембрандта, Марло, Ронсара, Шекспіра, Рубенса, Веласкеса, Мольєра, Корнеля, Расіна, Баха, Новерра, Гайдна,

Мюссарта, Вагто, Фальконе, Фрагонара, реально підсилює значущість присутності в європейському дослідницькому просторі естетико-мистецтвознавчого зрізу проблеми гедонізму.

Оскільки будь-яке історико-філософське чи історико-естетичне дослідження набуває особливої ваги, якщо його матеріал співзвучний сьогоденню, ми вважаємо за необхідне “подивитися” на історичну трансформацію проблеми гедонізму в мистецтві очима сучасного митця. У контексті нашого аналізу видається доцільним звернутися до творчості Е.–Е.Шмітта – одного з найвідоміших й найяскравіших сучасних французьких письменників.

Ерік–Емманюель Шмітт (1960 р.нар.) за досить короткий час зміг зайняти специфічне місце в сучасній французькій культурі. Закінчивши консерваторію за фахом фортеп'яно і композиція, він захопився філософією, успішно навчався у “Еколь Нормаль” і захистив дисертацію на тему “Дідро і метафізика” (1986). Отримавши ступінь доктора філософії, майбутній письменник три роки викладав філософію у Шербурі та у Шамбері. Будучи професійним музикантом і філософом, Е.–Е.Шмітт – врешті решт – остаточно присвятив себе літературі і драматургії. Власне, перший справжній успіх прийшов до нього завдяки п'єсі “Ніч у Валлоні” (1991) – інша назва “Останнє кохання дон Жуана”, – яка йде сьогодні на провідних сценах більшості європейських театрів. Не буде перебільшенням стверджувати, що і в цьому творі, і у іншому – широко відомій п'єсі “Розпусник” (1997), присвяченій життю Дені Дідро, – Е.–Е. Шмітт не лише демонструє власне розуміння гедонізму, а й залучає театральних та кіноглядачів (“Розпусник” був екранізований у 2000 році) до такого естетико-художнього контексту, який дозволяє відчутти специфіку гедоністичного переживання, викликаного, з одного боку, транскультурним феноменом дон Жуана, а з другого, відтворенням стилю життя представників різних соціальних верст у Франції другої половини XVIII століття. Стосовно двох означених творів Е.–Е.Шмітта, можна з впевненістю стверджувати, що на їх підґрунті виникає потрійний ефект, а саме: гедонізм творчості, гедонізм сприймання і гедонізм переживання.

Аналізуючи гедоністичну сутність п'єси “Ніч у Валлоні” або “Останнє кохання дон Жуана”, слід зазначити, що реальна історія дон Жуана (дон Жуана) – іспанського аристократа, прихильника епікурейського стилю життя – сягає середини XIV століття і пов'язана з добою правління короля Кастилії Педро I (1350–1370). Пізніше, видатний іспанський драматург Тірсо де Моліна (1579–1648), художньо обробивши існуючі легенди щодо дон Жуана, створює їх драматургічну версію – “Севільський спокусник або Кам'яний гість” (1630). Згодом ця п'єса буде визнана однією з кращих у досить обширній спадщині драматурга. Наразі, твір Тірсо де Моліна виконав ще одну важливу роль, а саме: розпочав багатовікову історію творів, присвячених дон Жуану. На сьогодні світова культура має більш, ніж сто п'ятдесят зразків осмислення феномену специфічного стилю життя іспанського аристократа. Серед тих представників літературної творчості, – а образ дон Жуана інтерпретований і в інших видах мистецтва, –

хто сприяв створенню численних модифікацій життя й вчинків означеного героя, ми зустрічаємо імена Мольєра, Гольдони, Граббе, Байрона, Ол.Дюма, Меріме, Лесі Українки та багатьох інших.

Було б помилкою увесь феномен дон Жуана зводити до ідеї гедонізму або “гедоністичного стану”, якого він намагається досягти будь-якою ціною, проте у логіці його вчинків гедоністичний підтекст присутній постійно. Оскільки життя філософія дон Жуана опрацьовується митцями протягом кількох століть і наш сучасник Е.–Е.Шмітт продовжує цю традицію, додаючи до неї дійсно блискучу модель нової інтерпретації вже традиційного для європейського мистецтва образу, то необхідно виокремити сутність гедонізму у розумінні дон Жуана, і таким чином “побачити” наскрізну мистецьку тенденцію. Ще раз підкреслимо: тенденцію, що має транскультурний характер. Безперечно, гедонізм дон Жуана живиться його розвиненою чуттєвістю, переживання якої є смыслом його життя. Проте, це, так би мовити, канонізована модель гедонізму, який сповідує насолоду та задоволення чуттєвості чи не найголовнішою ціллю людського існування. На нашу думку, окрім означеного, феномен дон Жуана базується на гедонізмі, що є похідним від сприймання життя не як “жорсткої” реальності, а як “прекрасної” ілюзії. Ілюзорність, піднята на п'єдестал, породжує ставлення дон Жуана до почуттів й переживань інших людей, передусім, жінок, котрі пропонують йому цілком реальні почуття, як до гри, можливо, складної й цікавої, але все ж лише гри. Гедонізм дон Жуана, оспівуючи життя й насолоджуючись ним, неначебто викреслює з контексту людського існування смерть – той феномен, який, як ми покажемо далі, досить виразно використав Е.–Е.Шмітт. Саме феномен дон Жуана, який так широко задіяний в мистецькій простір, дозволяє органічно поєднати естетико-художній і теоретичний досвід початку XVII– другої половини XVIII століття та виокремити гедонізм як стан, що формується на перетині реальності та ілюзії, реальності та гри.

Повертаючись до п'єси Е.–Е.Шмітта “Ніч у Валлоні” або “Останнє кохання дон Жуана” зазначимо, що драматург сміливо зламав стереотипи побудови творів, присвячених іспанському аристократу, і пропонує власну версію подій: колишні ошукані коханки заманюють дон Жуана у пастку, судять його і виносять вирок. Згідно вироку жіночого суду дон Жуан повинен одружитися з останньою із своїх коханок або померти. Герой обирає смерть, адже він вбив брата жінки, котру йому пропонують у дружини. Наразі, парадоксальність ситуації, яку у 90-х роках XX століття “вибудовує” Е.–Е.Шмітт, полягає у тому, що дон Жуан насправді був закоханий в убитого чоловіка. Е.–Е. Шмітт, вбиваючи дон Жуана, пропонує “вбити” і ту модель гедонізму, яку він собою уособлював. При цьому, видатний письменник, яким сьогодні вже без сумніву можна вважати Е.–Е. Шмітта, переносить гедонізм у інші площини, які підтверджують актуальність гедоністичних ідей як таких. З одного боку, він, використовуючи контекст “Дідро як розпусник” у п'єсі та кіносценарії “Розпусник”, іронізує над формами гедоністичної чуттєвості, що панували у другій половині XVIII століття, а з другого, стверджує гедонізм як логічне завершення у вияві найвищих –

піднесених форм чуттєвості: оскільки вище гедоністичного стану чуттєвість піднятися не може. Найвиразнішим прикладом цього є такі психологічно-довершені й морально-виважені твори письменника, оприлюднені протягом 2001–2002 років, як “Мсьє Ібрагім і квіти Корана” та “Оскар і Рожева Дама” [7].

Підсумовуючи матеріал, проаналізований у статті, доцільно зробити наступні висновки: по-перше, проблема гедонізму представлена у більшості новоєвропейських філософських концепцій і зберігає логічний зв'язок з теоретичними пошуками гуманістики попередніх історичних періодів; по-друге, у наукових розвідках Нового часу збагачення теорії гедонізму відбувається за рахунок розширення, так званих, дотичних понять, а саме: цінність, оціночний критерій, ілюзія, досвід, чуттєвість, егоїзм, добродієність, щастя та ін.; по-третє, естетичний аспект гедоністичних ідей в умовах новоєвропейської філософії яскраво виявляється за рахунок співставлення гедонізму із внутрішньою сутністю естетичних понять і категорій, зокрема, краса, піднесе, прекрасне; по-четверте, від доби класицизму гедонізм стає об'єктом мистецтвознавчого аналізу. При цьому, мистецтвознавчий аспект безпосередньо наснажується рівнем і значущістю мистецької практики того чи іншого історичного періоду.

Список використаних джерел

1. Козлова Н. Ранний европейский классицизм // Литературные манифесты западноевропейских классицистов. – М.: Изд-во Московского университета, 1980. – С.5–28.
2. Мишель Монтень. Опыт. Избранные произведения в 3-х томах. Том I. Перевод с фр. А.С.Бобовича и др. / Michel de Montaigne. Les Essais. – М.: Голос, 1992. – 384 с.
3. Максими/Ларошфуко Ф. де. Мысли / Паскаль Б. Характеристики / Лабрюйер Ж. де: пер. с фр. / Франсуа де Ларошфуко, Блез Паскаль, Жан де Лабрюйер; Вступ. ст., примеч. Владимир Яковлевич Бахмутский. – Москва: Художественная литература, 1974. – 543 с.
4. Кузьмина Ю.Ю. Гедонистические основания художественного и научного творчества: автореф. дис. канд. филос. наук. – Барнаул, 2006. – 26 с.
5. Юм Давид. Сочинения в двух томах. Том I. Пер. С.И. Церетели. – М.: Мысль, 1965. – 847 с.
6. Каган М. Становление и развитие эстетики как философской дисциплины во второй половине XVIII – первой трети XIX вв. // Лекции по истории эстетики. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – Кн.2. – 675 с.
7. Шмитт Э.–Э. Оскар и Розовая дама / [пер. с фр. Г.Соловьевой]; Мсьє Ібрагім і квіти Корана / [пер. с фр. Д.Мудролюбовой]; Дети Ноя / [пер. с фр. А.Брайловского]. – Санкт–Петербург: Азбука, 2012. – 266 с.

References

1. Koslova N. Ranniy evropejskiy klassizism // Literaturnie manifesti zapadnoevropejskih klassizistov. – M.: Izd-vo Moskovskogo universiteta, 1980. – S.5–28.
2. Monten Mishel. Opiti. Izbrannije proizvedeniya v 3-htomah. Tom I. Perevod s fr. A.S.Bobovicha i dr. / Michel de Montaigne. Les Essais. – M.: Golos, 1992. – 384 s.
3. Maksimi / Larochfuko F.de. Misli / Paskal B. Harakteri / Labrujer Z.de: per. s fr. / Fransua de Larochfuko, Blez Paskal, Zan de Labrujer; Vstup. st., primesh. Vladimir Bachmutski. – Moskva: Hudozestvennaja literatura, 1974. – 543 s.
4. Kusmina Y.Y. Gedonisticheskie osnovaniya hudozestvennogo i nauchnogo tvorcestva: avtoref. dis....kand. filoz. nauk. – Barnaul, 2006. – 26 s.
5. Jum David. Sochinenija v dvuh tomah. Tom I. Per. S.I. Zereteli. – M.: Misl, 1965. – 847 s.
6. Kagan M. Stanovlenie i razvitie estetiki kak filosofskoj disziplini vo vtoroj polovine XVIII – pervoj treti XIX vv. // Lekzii po istorii estetiki. – L.: Izd-vo Leningr. univ-та, 1974. – Кн.2. – 675 с.
7. Shmitt E.–E. Oskar i Rosovaya dama / [per. s fr. G.Solovjovoj]; Msje Ibragim i zveti Korana / [per. s fr. D.Mudrolybovoj]; Deti Noja/

[per. s fr. A.Brailovskogo]. – Sankt–Peterburg: Azbuka, 2012. – 266 s.

Stetsenko L. L., doctoral of the department of ethics, aesthetics and culture, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kiev), lesia.stetsenko@gmail.com

From Renaissance to a New time: formation of hedonistic ideas

The article analyzes the aesthetic and art criticism of aspect of hedonistic ideas that formed between the second half of XVI – the end of the XVIII century, and confirmed the importance of the hedonism's problem, and its theoretical validity in comparison with the experience of the previous perception. Specificity of hedonism was determined in the context of related concepts and the development logic of specific types of art in mentioned period was reconstructed, in the perception and emotional experience reveals the specificity of aesthetic and artistic essence of hedonism.

Keywords: hedonistic ideas, aesthetics, art, sensuality, an illusion, a game, value, the assessment criteria.

Stetsenko L. L., докторант кафедры этики, эстетики и культурологии, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), lesia.stetsenko@gmail.com

От Возрождения к Новому времени: становление гедонистических идей

Анализируется эстетико–искусствоведческий аспект гедонистических идей, которые сформировались между второй половиной XVI – концом XVIII столетия, и подтвердили как актуальность проблемы гедонизма, так и её теоретическую обоснованность по сравнению с опытом предыдущего осмысления. Определена специфика гедонизма в контексте смежных понятий и реконструирована логика развития конкретных видов искусства в указанный период, в восприятии и переживании которых выявляется специфика эстетико–художественной сущности гедонизма.

Ключевые слова: гедонистические идеи, эстетика, искусство, чувственность, иллюзия, игра, ценность, оценочный критерий.

* * *

УДК 16:001.5

Незабитовський Г. В.
аспірант, Київський національний
університет ім. Т. Шевченка
(Україна, Київ), nezabitoivsky@gmail.com

Роль індукції у побудові наукового обґрунтування

Досліджено місце індукції у процесі обґрунтування наукових теорій. Актуальність дослідження такої тематики пояснюється відсутністю єдиного струнного та зручного методу для обґрунтування нового, неперевереного знання, з яким зазвичай стикається вчений. Автор ставить на меті обґрунтувати можливість застосування саме індукції як базового методу та залучає у якості допоміжних методів теорію індуктивного виводу та імовірнісну логіку. Це, в свою чергу, актуалізує для сучасної логіки, філософії та логіки науки індукцію як науковий метод обґрунтування.

Ключові слова: індукція, імовірність, наукове обґрунтування, спосіб обґрунтування, наукова теорія, гіпотеза, Р.Соломонов, теорія індуктивного виводу, імовірнісна логіка, теорема Байєса.

Обґрунтування гіпотези з метою надання їй статусу наукової теорії – стандартна процедура для будь–якого науковця. Враховуючи принципів необхідність залучення до створення наукової теорії нового, почасті, необґрунтованого знання (тобто припущень) перед дослідником постає проблема – який саме метод обрати у якості способу обґрунтування. Дана стаття покликана на представлення таким методом індукції. Оскільки можливості індуктивного методу дозволяють будувати обґрунтування на базі множини часткових суджень та переходити від такої множини до судження загального, це надає можливості науковцю залучити гіпотетичне знання без втрати внутрішніх логічних зв'язків теорії.

Така проблематика досліджувалася впродовж усього розвитку філософії та логіки науки, але тільки на сучасному етапі виокремилася чітка методологія індукції, яку можливо знайти у роботах Р.Соломонова, М.Гарднера, Р.Карнапа, Г.Рейхенбаха. Щодо